

Michał Herman

Niektóre aspekty działania międzynarodowego instytutu prawa humanitarnego

Palestra 34/2-3(386-387), 86-92

1990

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

rozmiarów tego przekroczenia. To zaś ma wpływ na wymiar kary. Wobec braku tych rozważań nie dziwi lakoniczność uzasadnienia wymiaru kary 5 lat pozbawienia wolności. Wydaje się, że tak istot-

ne kwestie, jak ustalenie przekroczenia (i ewentualnie zakresu przekroczenia) granic obrony koniecznej i wymiar kary, zasługują na dokładniejsze uzasadnienie.

Andrzej Spotowski

PRAWO ZA GRANICĄ

1.

MICHAŁ HERMAN

NIKTÓRE ASPEKTY DZIAŁANIA MIĘDZYNARODOWEGO INSTYTUTU PRAWA HUMANITARNEGO¹

Wraz z ogólnymi tendencjami do rozwoju i doskonalenia praw człowieka, międzynarodowego prawa uchodźców, międzynarodowego prawa humanitarnego, a także międzynarodowego prawa medycznego utworzonych zostało w świecie od początku lat sześćdziesiątych szereg instytutów koncentrujących swoją działalność na międzynarodowej ochronie praw człowieka. Niektóre z nich, a w szczególności Międzynarodowy Instytut Praw Człowieka w Strasburgu, utworzony w grudniu 1969 r., skoncentrował swoją działalność na krzewieniu rozwoju i doskonaleniu praw człowieka, na międzynarodowej ochronie praw jednostki ludzkiej.² Inne natomiast tego typu instytuty, jak np. Amnesty International, zajęły się sprawą wprowadzania w życie praw człowieka w poszczególnych państwach oraz śledzenia ich naruszania, ewidencjonowania i interweniowania — głównie poprzez środki masowego przekazu.³ Wszystkie te instytuty uzyskały poparcie dla swej działalności ze strony ONZ, Rady Europejskiej, Organizacji Państw Amerykańskich, Organizacji Jedności Afrykańskiej, Ligi Państw Arabskich, a także międzyrządowych

¹ Uczestnikiem XXVI kursu międzynarodowego prawa humanitarnego, zorganizowanego przez tenże Instytut w San Remo w dniach od 16 do 29 października 1988 r., był autor niniejszego artykułu.

² Zob. Ugo Genesio: Special Contribution for the 15th Anniversary of the Institute, Yearbook 1985, International Institute of Humanitarian Law, Villa Nobel, San Remo, July 1986 s. 190—198.

³ Tamże, s. 190.

organizacji. W przeciwieństwie do rozwoju tych instytucji, mających w swym profilu sprawę działania prawa człowieka, a tylko w ograniczonym zakresie sprawę międzynarodowego prawa humanitarne, brak było odpowiedniego centrum, które by się zajęło tym ostatnim prawem. Międzynarodowe prawo humanitarne, jak podkreślono, ma szeroko rozbudowany kompleks norm prawnych służących ochronie jednostki, jej życia i zdrowia psychicznego, a także służących jej humanitarnemu traktowaniu w warunkach nadzwyczajnych, jakimi są konflikty zbrojne lub inne sytuacje zagrażające życiu i zdrowiu jednostki, do których to prawo ma zastosowanie.

Idea powołania Instytutu Międzynarodowego Prawa Humanitarne, której promotorem był między innymi obecny prezydent Instytutu, profesor międzynarodowego prawa Jugosłowianin dr Jovica Patrnogic, zyskała więc poparcie organizacji międzynarodowych i Czerwonego Krzyża. Organ promocyjny, składający się z sześciu osób z różnych państw, przy poparciu władz municypalnych miasta San Remo i w ich imieniu, wystosował zaproszenie do uczonych i ekspertów z różnych części świata i do różnych organizacji międzynarodowych, rządowych i pozarządowych o wzięcie udziału w kongresie — pod patronatem honorowym prezydenta Włoch — poświęconym tematowi pt. „Prawa człowieka jako podstawy międzynarodowego prawa humanitarne”. Kongres z udziałem ponad stu uczonych i ekspertów, reprezentujących różne instytucje naukowe, międzynarodowe organizacje uniwersalne, jak również regionalne w różnych częściach świata, przyjął deklarację pod nazwą: „Declaration of Sanremo”, w której wiele uwagi poświęcono prawom człowieka, a także międzynarodowemu prawu humanitarnemu, podkreślając przy tym wzajemny wpływ i zależność między tymi działami prawa. W drugiej części tej deklaracji kongres, rekomendując celowość utworzenia Międzynarodowego Instytutu Prawa Humanitarne z siedzibą w San Remo, określił również ramy działania tegoż Instytutu jako ośrodka naukowego z profilem organizowania badań naukowych, inspirowania, krzewienia i rozwoju oraz doskonalenia norm tegoż prawa, ich promocji w świecie, prowadzenia działalności dydaktycznej w kierunku doskonalenia kadr, a także służenia fachową pomocą i doradztwem ONZ i jej organom, Radzie Europejskiej oraz innym organizacjom w harmonijnym rozwoju i wprowadzaniu w życie norm praw człowieka i konwencji genewskich z 1949 r.⁴

Zgodnie z rekomendacją tej deklaracji wspomniany Instytut został powołany do życia w dniu 26 września 1970 r. z siedzibą w Villi Nobel w San Remo, w której w 1896 r. zmarł Alfred Nobel, słynny uczoney i humanista. Jak stwierdzają inicjatorzy, utworzenie

⁴ Declaration of San Remo, The International Congress on Humanitarian Law, International Institute of Humanitarian Law, Villa Nobel, San Remo 27 September 1970.

powyższego Instytutu i wybór miejsca jego siedziby nie były przypadkowe, lecz pozostawały w związku z treścią woli zmarłego, aby nagrody z jego funduszu przyznawano również tym, którzy swą pracą przyczyniają się do pogłębiania stosunku braterstwa między narodami oraz do ustanowienia i promocji pokoju.⁵ Wskazywano też na historyczną gościnność San Remo dla wielu wybitnych osobistości życia politycznego Europy, którzy związali się w pewnym okresie z tym miastem, jak np. Fryderyk III czy żona cara Aleksandra II Maria Aleksandra. W mieście tym odbyło się też wiele konferencji międzynarodowych mających istotne znaczenie dla wydarzeń politycznych w świecie, jak np. odbyta w kwietniu 1920 r. konferencja w sprawie Turcji. Tu także miała się odbyć w pierwszych dniach września 1939 r. — z inicjatywy rządu włoskiego — konferencja mocarstw europejskich na temat roszczeń niemieckich do Gdańska, napadu Niemiec hitlerowskich na Polskę, a także w sprawach ekonomicznych. Do konferencji jednak — wobec rozwoju znanych wydarzeń — nie doszło.⁶

Podkreślić należy, że w tym pięknym, wypoczynkowym kurorcie znajdują się również elementy polskości. Tuż obok Villi Nobel znajduje się willa słynnego polskiego pisarza Józefa Ignacego Kraszewskiego. Znajduje się tu również kościół z okresu I wojny światowej z polskimi napisami i pamiątkami, a także działający przy nim hotel „Polonia”.

Od 1980 r. Instytut uzyskał afiliację jako ciała doradczego Rady Europejskiej, a w 1983 r. — Rady Ekonomicznej i Społecznej ONZ.

Zgodnie ze swym statutowym obowiązkiem Instytut rozpoczął swą działalność od seminarium dla wykładowców międzynarodowego prawa humanitarnego w instytucjach wojskowych na temat norm tegoż prawa. Do 1985 r. w kursach organizowanych dla wojskowych wzięło udział 578 oficerów z 57 państw świata. Kursy te organizowane były przy ścisłej współpracy z Międzynarodowym Komitetem Czerwonego Krzyża.⁷ Instytut systematycznie rozszerzał zakres swojej działalności, wykazując dużą aktywność w zakresie problematyki praw człowieka, głównie w powiązaniach z międzynarodowym prawem humanitarnym, międzynarodowym prawem uchodźców, międzynarodowym prawem medycznym, zagadnieniami ochrony ofiar kataklizmów i różnych sytuacji losowych.

Tak szeroka problematyka działalności Instytutu znalazła również swoje odbicie w jego strukturze organizacyjnej, przechodzącej modyfikację w zależności od potrzeb. Najwyższym organem Instytutu jest Zgromadzenie Ogólne członków Instytutu, zbierające się: zwyczajnie — co trzy lata i nadzwyczajnie — na żądanie Rady Instytutu bądź 1/4 liczby członków Instytutu. Członkami In-

⁵ Ugo Genesio: op. cit., s. 191.

⁶ Tamże

⁷ Tamże, s. 197.

stytutu jest ponad 100 osób z 37 państw według następującego podziału terytorialnego: Afryka 6 osób, Ameryka 20 osób, Azja 12 osób, Europa 66 osób, Oceania 2 osoby oraz 6 osób reprezentujących takie instytucje, jak Order Malty, Włoski Czerwony Krzyż i władze municypalne San Remo. Ponadto w skład jego wchodzi 16 tzw. członków zrzeszonych z 8 państw.⁸ Ogólne zgromadzenie wybiera spośród swych członków Radę Instytutu, składającą się z 15 członków, wybieranych na okres trzech lat. W skład Rady mogą również wejść dokooptowani członkowie w liczbie nie większej niż pięć osób, a także przedstawiciele tych instytucji, których udział w ogólnych dochodach Instytutu jest nie mniejszy niż 1/20.

Rada wybiera spośród swych członków prezydenta Instytutu, którym obecnie jest, jak już wspomniano na wstępie, prof. dr Jovica Patrnoćic, wybitny znawca i autor wielu publikacji z dziedziny międzynarodowego prawa humanitarnego, praw człowieka i międzynarodowego prawa uchodźców.⁹ Jest on również konsultantem Wysokiego Komisarza ONZ ds. Uchodźców. Rada wybiera również wiceprezydentów,¹⁰ sekretarza generalnego¹¹ oraz skarbnika.¹²

Członkami Rady Instytutu *ex officio* są: prezydent Włoskiego Czerwonego Krzyża, prezydent prowincji Imperia, na której obszarze położone jest San Remo, oraz mer miasta San Remo. Rada ustanawia też komitety naukowe i grupy studyjne dla specyficznych problemów lub do realizacji szczególnych przedsięwzięć. Dotychczas powołano takie komitety naukowe, jak Komitet Naukowy do Rozwoju Międzynarodowego Prawa Humanitarnego i Praw Człowieka, Komitet Naukowy Międzynarodowego Prawa Uchodźców, Komitet (Komisja) Wojskowego Kształcenia, Komitet Naukowy ds. Emigrantów, Komitet Międzynarodowego Prawa Medycznego, Komitet Naukowy Ochrony Dóbr Kultury oraz Komitet Ochrony Ofiar Kataklizmów, Komitet Doradczy ds. Finansów.

⁸ Statute, International Institute of Humanitarian Law, Villa Nobel, Sanremo, Humanitarian Law News, July 1980, s. 2.

⁹ J. Patrnoćic opublikował między innymi takie prace, jak: *International Protection of Refugees in Armed Conflict*, Geneva 1981; *Promotion, Dissemination and Teaching of International Refugee Law*, San Remo 1983; *Thoughts on relationship between International Humanitarian Law, their promotion and dissemination*, Review of the Red Cross, Geneva 1987; *Terrorism and International Law*, San Remo 1986 i inne.

¹⁰ Obecnie wiceprezydentami Instytutu są: dr Nino Adinolfi — wysokiej rangi urzędnik Rady Europejskiej (Secretary General Adjoint of the Council of Europe), dr Kébe Mbaye — wiceprezydent Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości, prof. Hector Gros Espiell — sędzia Pan-Amerykańskiego Sądu Praw Człowieka oraz prof. Enrique P. Syquis z Uniwersytetu Sant Tomas w Manili.

¹¹ Sekretarzem generalnym jest Ugo Genesisio. Jest on doktorem nauk prawnych, magistrem nauk politycznych i sędzią sądu apelacyjnego.

¹² Skarbnikiem jest dr Nicole Lanteri, rewident finansowy.

wych. Powołano też koordynatora kształcenia i badań, jak również specjalnego doradcę prezydenta Instytutu.¹³

Prezydent, wiceprezydenci i sekretarz generalny tworzą Komitet Wykonawczy, którego zadaniem jest śledzenie realizacji programu, wykonywanie decyzji Rady¹⁴ i zarządzeń.

Sekretarza generalnego wybiera Rada na okres trzech lat. Na jego propozycję Rada wybiera również jednego lub więcej jego asystentów. On prawnie reprezentuje Instytut, podejmuje przedsięwzięcia wykonawcze decyzji Rady i Komitetu Wykonawczego, a także do niego należą zadania administracyjne i składanie w imieniu Rady raportu sprawozdawczego Zgromadzeniu Ogólnemu członków z rocznej i trzyletniej działalności Instytutu. Stanowisko to piastuje obecnie (ponownie wybrany) dr Ugo Genesisio.

Podkreślić należy szeroką reprezentację podmiotową i przedmiotową osób będących członkami Instytutu i wchodzących w skład jego organów reprezentowanych przez nie organizacji międzynarodowych rządowych i pozarządowych oraz różnych instytucji — zarówno narodowych-państwowych, jak i prywatnych — ze wszystkich rejonów świata.¹⁵

Dzięki swej aktywnej działalności na polu naukowo-badawczym, publicystycznym i dydaktyczno-instruktorskim oraz dzięki szerokim kontaktom międzynarodowym z różnymi instytucjami naukowymi, uniwersytetami, międzynarodowymi organizacjami uniwersalnymi (jak np. ONZ) i wyspecjalizowanymi organizacjami regionalnymi, jak np. Organizacja Jedności Afrykańskiej, itp. — Instytut stał się wkrótce jednym z głównych międzynarodowych ośrodków szkolenia i doskonalenia osób cywilnych i wojskowych (w tym zajmujących wysokie stanowiska w hierarchii państwowej poszczególnych państw i międzynarodowej) w dziedzinie międzynarodowego prawa humanitarnego, międzynarodowego prawa uchodźców, praw człowieka, a także międzynarodowego prawa medycznego i ochrony ofiar kataklizmów. Jego działalność obejmuje wszystkie kontynenty. Szczególnie ścisłe kontakty utrzymuje on z Międzynarodowym Instytutem Praw Człowieka,¹⁶ Międzynarodowym Komitetem Czerwonego Krzyża, Ligą Czerwonego Krzyża, Stowarzyszeniem Czerwonego Półksiężyca, Urzędem Wysokiego

¹³ Zob. Ugo Genesisio: op. cit., s. 3. Zob. też: Humanitarian Law News, July 1980, San Remo.

¹⁴ W niektórych dokumentach używa się nazwy Rada Dyrektorów (Board of Directors).

¹⁵ Por. Ugo Genesisio: op. cit., s. 192—198, 258—259.

¹⁶ Międzynarodowy Instytut Praw Człowieka został założony przez René Cassina, odznaczonego pokojową nagrodą Nobla, jednego z głównych autorów Uniwersalnej Deklaracji Praw Człowieka, prezydenta Komisji Praw Człowieka ONZ i Europejskiego Sądu Praw Człowieka. Zob. The International Institute on Human Rights, The First Ten Years, Strasbourg.

Komisarza ds. Uchodźców, Radą Europejską, Międzynarodowym Stowarzyszeniem Prawa Wojskowego i Prawa Wojennego i innymi instytucjami i organizacjami. Posiada on też status doradcy ONZ i Rady Europejskiej. Instytut wspólnie z tymi organizacjami i pod ich auspicjami, a także z narodowymi organizacjami Czerwonego Krzyża, jak np. z Polskim Czerwonym Krzyżem, mającym wysokie uznanie w tymże Instytucie,¹⁷ organizuje różne kongresy, konferencje, sympozja, spotkania (w tym również okrągłego stołu) na różne tematy, jak np.: „Prawa człowieka jako podstawy międzynarodowego prawa humanitarnego” (wrzesień 1970 r.); „Międzynarodowa ochrona uchodźców” (kwiecień 1972 r.); „Nauka międzynarodowego prawa humanitarnego w instytucjach wojskowych” (czerwiec 1973 r.); „Młodzież a prawa człowieka” (wrzesień 1973 r.); „Suwerenne państwo a humanitarna akcja” (czerwiec 1974 r.); „Współczesne problemy międzynarodowego prawa humanitarnego” (wrzesień 1975 r.); „Prawa człowieka w siłach zbrojnych” (wrzesień 1976 r.); „Prawa człowieka jako źródło pokoju” (wrzesień 1978 r.); „Doradcy prawni w siłach zbrojnych” oraz „Podstawy prawne i praktyczne doświadczenia Sił Pokojowych ONZ” (maj 1979 r.); „Międzynarodowa solidarność a humanistyczne akcje” (wrzesień 1980 r.); dalej — Instytut zorganizował seminarium na temat problemu azylu i prawa uchodźców w państwach arabskich (styczeń 1984 r.), seminarium ekspertów z państw socjalistycznych w sprawie nowych trendów w międzynarodowym prawie humanitarnym (lipiec 1984 r.), spotkanie ekspertów międzynarodowego prawa uchodźców w Azji Południowo-Wschodniej (czerwiec 1985 r.), kongres nt. „Pokojowe i humanitarne akcje” (wrzesień 1986 r.), „San Remo Three” — seminarium prawa uchodźców we współpracy z Uniwersytetem Webstera (listopad 1987 r.), 13 okrągły stół na temat współczesnych problemów międzynarodowego prawa humanitarnego, w czasie którego wręczono PCK dyplom Instytutu za osiągnięcia w upowszechnianiu międzynarodowego prawa humanitarnego (wrzesień 1988 r.). Powyższe przykłady wskazują na szeroką gamę tematyczną działalności Instytutu, który poza tym, od samego początku swego istnienia, prowadzi szereg kursów doskonalących międzynarodowe kadry w dziedzinie międzynarodowego prawa humanitarnego i międzynarodowego prawa uchodźców, a także w różnych aspektach działalności z tymi działaniami prawa związanych. Zarówno kursy w zakresie międzynarodowego prawa humanitarnego, jak i kursy w zakresie międzynarodowego prawa uchodźców (w języku angielskim, francuskim i hiszpańskim) cieszą się — dzięki atrakcyjności

¹⁷ Zob. Ugo Genesio: op. cit., s. 192—198, 258—259. W dniu 7 września 1988 r. płk prof. dr hab. Teofil Leśko przyjął w imieniu PCK z rąk prezydenta Instytutu dyplom dla tejże organizacji za osiągnięcia w upowszechnianiu międzynarodowego prawa humanitarnego. Był to pierwszy dyplom tegoż Instytutu dla narodowej organizacji Czerwonego Krzyża.

tematów, wysokiemu poziomowi prowadzonych zajęć przy zastosowaniu nowoczesnych środków i metod dydaktycznych z zastosowaniem gier i praktycznych rozwiązań poszczególnych problemów, a także ich przydatności w praktyce w różnych częściach świata — dużym powodzeniem. Ta międzynarodowa mozaika uczestników kursów reprezentujących różny stopień wykształcenia, wiedzy, różne zawody, stanowiska, różne trendy polityczne, prawne, społeczne, różne kultury, religie itp. stwarza interesującą atmosferę kursów, wymianę poglądów, zbliża uczestników i sprzyja nawiązaniu przyjacielskich kontaktów. W XXVI kursie, w którym między innymi uczestniczył autor niniejszego artykułu, wzięły udział 44 osoby z następujących państw: Australii, Belgii, Danii, Egiptu, Finlandii, NRD, Włoch, Liberii, Mozambiku, Holandii, Polski,¹⁸ Arabii Saudyjskiej, Somalii, Surinamu, Szwecji, Szwajcarii, Ugandy, Wietnamu. Znajdowały się wśród nich zarówno osoby cywilne, jak np. ambasador Hendrik Fran Herrenberg z Surinamu, jak i wysokiej rangi wojskowi, jak np. gen. Dang Van Duy z Wietnamu. Wykładowcy rekrutowali się z różnych państw: Hiszpanii, Holandii, Włoch, Wielkiej Brytanii, Szwajcarii, Finlandii, a także z organizacji międzynarodowych.

Podkreślić należy, że uczestnicy kursu mają również możliwość prezentowania stanu upowszechniania tych dziedzin prawa w swych krajach.

Działalność Instytutu nie ogranicza się tylko do omawianych przedsięwzięć w jego siedzibie w San Remo. Organizuje on różne seminaria wspólnie np. z polskim czy węgierskim Czerwonym Krzyżem w Warszawie lub Budapeszcie, z różnymi organizacjami międzynarodowymi w ich siedzibach itp. Prowadzi też specjalistyczne seminaria dla prawników (sędziów, prokuratorów, adwokatów itp.).

Od 1983 r. Instytut, zgodnie z umową z Urzędem Wysokiego Komisarza ONZ ds. Uchodźców, stał się centrum gromadzenia dokumentów związanych z problemem uchodźstwa. Z nim też ma związek wiele zrzeszeń adwokackich związanych z działalnością humanitarną, z problemami uchodźców, azylu, międzynarodowym prawem medycznym itp. Jest to więc Instytut bardzo przydatny i służący pomocą szczególnie tym osobom, które zajmują się tą szeroką problematyką zarówno w skali ich własnych krajów jak i na arenie międzynarodowej.

¹⁸ Autor był piątym z kolei uczestnikiem tego rodzaju kursu z Polski w całym okresie istnienia Instytutu.